

L'alçament popular de la Germania (1521-23)

Bartomeu Bestard Cladera, cronista de Palma

Amb el nom de *la Germania* es coneix l'alçament popular que va tenir lloc a Mallorca a principis del segle XVI. Aquest conflicte s'ha d'emmarcar en la crisi general de tot un sistema econòmic i social que va patir Europa.

La denominació *Germania* es deu al fet que els seus impulsors varen ser denominats *agermanats*. Aquests agermanats no eren sinó gent procedent de la pagesia i de la menestralia, que aleshores constituïen la major part de les classes populars existents a l'illa. Les reivindicacions d'aquests sectors de la societat venien de molt enrere. Basta recordar la irrupció a Palma d'un exèrcit de pagesos que va acabar amb l'assalt al barri jueu (1391), o la Revolta Forana de 1450, per a entendre l'esclat de la Germania com una baula més d'un greu conflicte irresolut que planava sobre el regne de Mallorca des de la segona meitat del segle XIV.

La historiografia tradicional –des dels cronistes del Regne dels segles XVI i XVIII fins a Josep M. Quadrado– ha presentat una visió antiagermanada. En aquestes cròniques s'exalta el paper dels cavallers, els ciutadans militars i els mercaders; al mateix temps que es ressalten els crims i malifetes dels agermanats. Per exemple, a la fi del segle XVI Joan Binimelis va deixar escrit que “l'any de 1521 es va commoure en aquest regne una detestable i abominable conjuració per la gent popular contra l'estat militar i els homes d'honor [...] en la qual totes la viles de Mallorca varen quedar contaminades i infectades d'aquesta pesta perniciososa”. A la segona meitat del segle XVII, el cronista Vicenç Mut considerava la Germania com un dels períodes més nefasts de la història mallorquina, episodi que havia de servir d'“escarment” per a les generacions futures. En el segle XIX, varen aparèixer novetats a l'hora de tractar el tema, perquè la Germania es va convertir en un instrument de combat ideològic. El 1840, després del pronunciament d'Espartero, els progressistes, embolcallats pel romanticisme de l'època i necessitats de referents històrics, varen reivindicar l'alçament popular i varen enaltir la figura del líder agermanat Joanot Colom. A l'Ajuntament de Palma es va col·locar el seu retrat a la Galeria de Fills Il·lustres, mentre que Antoni Furió publicava un opuscle ditiràmbic sobre la seva figura. Seguint aquesta línia, anys més tard, el 1870, es va proclamar fill il·lustre Joan Crespí, l'altre líder de l'alçament, fet que va constituir l'apoteosi de l'exaltació agermanada. El cronista Pere d'A. Penya, en la línia del seu antecessor Furió, va publicar un treball en el qual també elogiava la causa dels pagesos i menestrals. Davant aquestes postures progressistes, va reaccionar enèrgicament Josep M. Quadrado, màxim representant vuitcentista de la historiografia tradicional. Quan es va encarregar el quadre de Joanot Colom, l'historiador menorquí va respondre que “no tindrà la història colors prou negres per a retratar-lo”. Tampoc va dubtar a qualificar la Germania com un “aixecament condemnat i diabòlic”. Tal com afirma l'historiador Josep Juan, “malgrat la càrrega polèmica dels escrits de Quadrado, s'ha de reconèixer que, sens dubte, va ser l'autor més documentat del moment”. Ningú dubta que va documentar excepcionalment bé tot el conflicte, els seus treballs encara avui són imprescindibles, però es va deixar dur pels efluvis del romanticisme i per la seva animadversió cap a determinats postulats polítics. Ja a la segona meitat

del segle XX historiadors com Álvaro Santamaría, Eulàlia Duran o Josep Juan han tractat el tema de manera més adequada als requeriments de la concepció històrica i de la metodologia moderna.

Quines varen ser les causes que varen provocar la Germania? Una de les principals va ser la constant necessitat de recórrer al crèdit per part de la hisenda del regne de Mallorca, amb la qual cosa el deute públic no feia més que créixer i, per tant, també la pressió fiscal sobre els més desfavorits. La historiografia tradicional i romàntica va voler veure en la reincorporació de Mallorca a la Corona d'Aragó la causa de la crisi financera, ja que "els reis d'Aragó veien tan poderós i ric aquest Regne que en totes les seves guerres sembla no esperaven un altre socors que el d'aquesta Illa". Quelcom d'això hi va haver, sens dubte, però no es poden perdre de vista altres aspectes. El primer que cal tenir en compte és la profunda crisi econòmica generalitzada que va afectar de manera desigual tot Europa. A més, la fam i la pesta varen adquirir proporcions catastròfiques i desestabilitzaren l'estructura social i l'economia de moltes regions. Una altra causa, d'índole intern del Regne, va ser l'injust repartiment del poder, l'autoritat i els impostos entre els seus pobladors.

Està més que demostrat que el regne de Mallorca era deficitari en blat. No en produïa prou per al consum intern, la qual cosa obligava a importar-lo. Des de la segona meitat del segle XIV aquesta situació va dur a un preocupant endeutament. Per a fer front als pagaments del deute, les autoritats mallorquines varen recórrer a prestadors, als quals després els anaven retornant els doblers amb un interès que oscil·lava al voltant del vuit per cent. Cap al 1372 el deute públic va arribar a una situació insostenible perquè el pagament dels interessos (censals) va superar el total de la recaptació dels impostos d'un any. La situació es va fer més i més insuportable per a la pagesia, sobre la qual requeia, amb una diferència alarmant, una major pressió fiscal. A més, des de la Part Forana ja feia temps que es tenia la certesa que l'arrel de tots els seus mals era una administració corrupta i ineficaç, regida per l'oligarquia ciutadana. La mateixa que tenia a tota l'illa en suspens amb els seus interminables enfrontaments entre parcialitats o bàndols nobiliaris.

El segle XV no va poder començar pitjor. El 1405 es va produir la fallida de les finances del Regne, per la qual cosa es varen haver de prendre mesures dràstiques. Tots els impostos es varen canalitzar al pagament dels interessos i l'amortització del deute públic (el Contracte Sant). Aquesta situació es va convertir en una bomba de rellotgeria perquè el Regne, no podent disposar dels seus principals recursos i tenint necessitat d'obtenir doblers, no va tenir més remei que recórrer a noves emissions de censals, amb la consegüent creació de nous impostos o l'augment dels ja existents.

Aquesta realitat va tenir com a conseqüència un dels fets, al meu parer, més importants de la història moderna de l'illa: la migració de la noblesa rural que, de les seves propietats al camp, es traslladà a la ciutat. Efectivament, "l'evasió dels rics propietaris rurals i de la gent més acomodada de les viles cap a la ciutat, conservant les seves propietats rurals, va coadjuvar a la 'injusta' distribució de les càrregues tributàries de la Part Forana, perquè els seus

emigrants deixassin de pagar a la viles on estaven situades les seves finques i passassin a tributar a la ciutat. D'aquesta forma, els municipis varen veure disminuïdes les seves fonts d'ingressos, sense cap mena d'alleugeriment a les càrregues fiscals". Aquesta situació va ser la que va causar la Revolta Forana (1450), que, com se sap, va ser un fracàs pels pagesos. La noblesa rural, els cavallers, els ciutadans militars i els mercaders, origen de la noblesa mallorquina, es varen encastellar rere els murs de la ciutat de Mallorca i en lloc de procurar una reforma a les institucions representatives que permetés un repartiment més equitatiu del poder i els impostos, es varen refugiar en els seus privilegis i varen perseverar en la injustícia. D'aquesta manera, la crisi es va tancar en fals i pocs anys més tard una nova convulsió apareixeria amb més força: la Germania de 1521.

Els ressos de la Germania valenciana varen arribar al port de Palma durant l'estiu de 1520. Des de llavors una atmosfera enrarida es va anar congriant damunt el Regne, perquè se succeïen reunions misterioses i un murmurí conspiratiu s'estenia entre els menestrals i els pagesos. El virrei Miquel de Gurrea no es va torbar a assabentar-se dels objectius que s'havien proposat els conspiradors: prendre per la força les institucions del Regne, revisar els comptes de la Consignació amb l'objectiu d'acabar amb el deute públic i amortitzar definitivament els interessos (censals), els quals des de feia molt de temps ofegaven els estaments més desfavorits. També volien exigir l'aplicació immediata de la sentència reial de 1512 (firmada per Ferran el Catòlic, però mai aplicada) en virtut de la qual es reequilibrava la contribució de la ciutat i de la Part Forana a les càrregues comunes de Mallorca. Finalment, també reclamaven una major presència a les institucions de l'Illa.

El virrei, veient que el cop podia donar-se en qualsevol moment, va actuar sense dilació. El dimecres 6 de febrer de 1521 va ordenar la detenció dels conspiradors més destacats, concretament set menestrals: el sabater Pere Begur, l'espaser Guillem Vic, els capellers Francesc i Joanot Colom, i Pasqual Rosselló, el capeller Rafael Ripoll i el paraire Joan Crespí, cabdill del grup. Miquel de Gurrea no era conscient del que havia provocat. L'endemà, el Dijous Llarder, un grup nombrós i armat de menestrals va ocupar les institucions públiques. Els cavallers i prohoms, inconscients de la gravetat de l'assumpte i entretinguts en les seves rivalitats internes, varen deixar tot sol Gurrea, que es va haver d'enfrontar amb les amotinats. Aquests varen arribar fins a la seva presència i li varen posar al pit escopetes, piques i ballestes, i així el varen comminar que alliberàs els presos. Acabava de començar la Germania.

Joan Crespí va ser triat per a capitanejar l'alçament. Els agermanats varen controlar els accessos a la ciutat i a l'illa. Malgrat això, un tal Jordi Boti va poder escapar fins a Barcelona i, des d'allà, avisar la Cort del que havia succeït a Mallorca. També va salpar un grup d'amotinats, encapçalats per Joanot Colom, cap a València per a conèixer de primera mà la Germania d'aquell regne, especialment la seva organització. Mentrestant, a Palma la situació era cada vegada més tensa. Els gremis es varen apoderar de les armes custodiades pels jurats i a continuació es desplegaren pels carrers de la ciutat vanant-se i cridant frases com aquelles que afirmaven que "havia arribat ja el temps que

matassin als cavallers i homes d'honor i que els tallassin a trossos", la qual cosa demostra fins a quin punt havien arribat l'odi i el rancor.

Veient que la cosa anava de debò, els contraris a la Germania (especialment els cavallers, donzells, prohoms, mercaders i notaris, tots ells denominats *mascarats* pels insurgents) varen fugir a Alcúdia i fins i tot molts es varen traslladar fora de l'illa. Al mateix temps, els pagesos s'uniren al moviment. Així, el 16 de març va arribar a la ciutat gent de Valldemossa i Alaró, més de dues-centes persones, que anaven pels carrers cridant: "Visca el rei i visca la germanat". Miquel de Gurrea va ser destituït i va haver d'exiliar-se a Eivissa. Mentrestant, varen continuar arribant homes de la *Part Forana* a Palma: quatre-cents d'Inca, cent de sa Pobla, cinc-cents de Pollença, tres-cents de Porreres... i així de tots els pobles de l'illa... de tots menys d'Alcúdia, que no va acceptar el nou *statu quo*. Tots aquells que s'adherien a la Germania havien de fer un jurament amb els punts essencials de jurar fidelitat al rei i a la fe catòlica, afavorir la quitació dels censals i donar suport a tot agermanat que el necessitàs. El 16 d'abril, imitant l'organització valenciana, es va instituir un nou Consell dels Tretze (la Tretzena), instaurat per Joan Crespí i compost per nou representants dels menestrals de la ciutat i quatre de la Part Forana. A la Tretzena se li varen concedir amplis poders per a governar sobre el Regne. Com es pot suposar, la primera acció d'aquesta nova institució va ser la de redimir els censals. A aquesta acció la varen denominar la *Santa Quitació*, amb la voluntat de donar-li a la quitació un aire sagrat. Quant a la justa repartició dels impostos: "d'equí avant quiscú pach e sia tingut pagar e contribuir iusta el patrimoni que t'ahon sa vulla el tinga", és a dir, tant si el patrimoni el tinguessin a la ciutat com al camp, clara al·lusió als cavallers i ciutadans. Però des d'un primer moment els propietaris de possessions, residents a la ciutat, es negaren a pagar per aquestes. La negativa, juntament amb les amenaces que arribaven de part del rei, varen augmentar la crispació. A principis d'estiu, a les places de la ciutat es repetien les concentracions multitudinàries, a les quals s'escoltaven improvisats àugurs exaltats que mesclaven la seva ira amb l'avís de profecies que endevinaven la proximitat de grans mortaldats: "Lladoncs en la verdesca serà l'horrible tresca", varen cridar repetides vegades els agermanats, en al·lusió a la profecia d'Anselm Turmeda. La violència aviat va fer acte de presència. El 29 de juliol, amb l'ajuda de l'artilleria la turbamulta va assaltar el castell de Bellver, refugi d'alguns mascarats, els quals varen ser tots assassinats. La situació estava descontrolada. Al cap d'un dies varen ser increpats a la Llotja un grup de notaris i mercaders als quals s'acusava de *mascarats*. En uns moments de confusió va haver-hi una topada en la qual va morir Perot Armengol, mentre els revolucionaris cridaven "Muyren, muyren mercaders i notaris". La turbamulta també es va dirigir al castell de Santuari. L'assetjaren, però no aconseguiren abatre les seves portes ni les seves murades gràcies a la resistència de la seva guarnició, capitanejada pel procurador reial Francesc Burgues.

Després de l'estiu, el descontentament dels agermanats i la preocupació dels mascarats varen arribar al seu punt àlgid. El 23 de setembre va tenir lloc un consell general de la Tretzena, al convent de Sant Francesc de Palma. Allà, la facció més radical, capitanejada per Joanot Colom, va aconseguir destituir Joan Crespí, el qual va ser tancat a la torre de l'Àngel del castell de l'Almudaina, on

acabaria assassinat per Francesc Colom, germà del nou líder. A partir d'aquests moments, Joanot Colom va agafar la direcció de la Germania de manera dictatorial.

El mes de novembre un exèrcit de pagesos i menestrals, que sumaven prop de sis mil homes, amb sis peces d'artilleria de bronze, es dirigiren al nord amb l'objectiu d'entrar a la ciutat d'Alcúdia, refugi i bastió dels mascarats. Durant el trajecte varen assaltar les possessions de la noblesa, a les quals varen forçar les dones i varen matar els homes. Després hi calaren foc i sacrificaren el bestiar. Mallorca estava sumida en una terrible guerra civil. El setge d'Alcúdia i els constants intents de negociació entre les parts varen ser un fracàs. Segons Eulàlia Duran, fou a Alcúdia on es va veure per primera vegada la feblesa de la Germania. A més, la noblesa, des d'Eivissa (amb Miquel de Gurrea al capdavant) i des de Barcelona (amb l'ajuda de la Generalitat), no perdia el temps i s'afanyava a organitzar un atac. Miquel Sureda i Sanglada va ser clau per a la preparació de l'ofensiva. Al mateix temps, el rei enviava Juan de Velasco al comandament de quatre galeres per a "remeiar la perturbació de l'illa de Mallorques", mentre que el lloctinent general de Catalunya, Pere de Cardona, va ser nomenat procurador general per a organitzar la repressió a la Germania.

Després d'abandonar el setge d'Alcúdia ja el 1522, l'anarquia es va apoderar de Palma. La falta de blat, inabastable per a la majoria, va estendre la misèria i la desesperació entre la població. Les cases senyorials varen ser assaltades i saquejades i les divisions internes varen començar a fer efecte entre els revolucionaris.

Finalment, el 13 d'octubre, des de les murades de la ciutat els agermanats varen observar amb paor com l'esquadra del rei, amb les seves poderoses veles esteses, entrava a la badia de Palma.

La flota capitanejada per Juan de Velasco va aparèixer a la badia de Palma. Estava composta per quatre galeres, tretze naus i altres embarcacions de menor calat. A part dels mariners i els mallorquins que havien hagut d'emigrar, a bord s'hi trobaven dos mil homes d'armes sota els ordes de Ramon Carròs de Vilaragut i de Castellví. L'esquadra va estar fondejada dos dies, durant els quals varen tenir lloc tres entrevistes entre Velasco i els agermanats amb la finalitat d'intentar negociar un acord. Una de les condicions del primer era que s'havia de reconèixer de nou Gurrea com a virrei del Regne. No va haver-hi enteniment. El segon dia, al capvespre, els agermanats varen obrir foc amb bombardes des del moll i des de Portopí sobre la flota, especialment sobre el vaixell almirall de Velasco. Davant l'atac, els vaixells varen salpar i es varen dirigir cap a la badia d'Alcúdia, on va desembarcar l'exèrcit. El 24 d'octubre es va iniciar l'ofensiva de les tropes reials. Es va començar atacant Pollença. En aquesta població l'exèrcit de Carles I no va tenir pietat. Tant va ser així que les cròniques recorden aquest atac com "el dia de la destroça". Les forces reials van entrar a sang i foc a la vila: les dones i els infants es varen refugiar a l'església, i també hi varen entrar els homes tractant de defensar-se. Tancats tots al temple, varen ser víctimes de les flames provocades pels soldats. Va haver-hi més de dos-cents morts. El pànic va córrer com una reguera de

pólvora entre la resta de les poblacions de l'illa. Sa Pobla, Inca i Binissalem es varen retre. Joanot Colom va concentrar uns tres mil homes a Muro. Va ser a sa Marjal on el cabdill mallorquí va intentar tallar el pas als homes de Ramon Carròs de Vilaragut. Tot va ser inútil, una derrota estrepitosa va deixar més de mil morts agermanats. Els presoners varen ser penjats dels arbres que flanquejaven el camí d'Inca. Les comarques de Llevant també es varen retirar. Ara bé, aquest impetuós avanç de l'exèrcit reial no va evitar la reacció dels agermanats. Homes de Campos, Felanitx, Porreres o Santanyí es reagruparen i es tornaren a enfrontar amb l'exèrcit als voltants d'Inca, als camps de Rafel Garcés. La derrota dels agermanats va tornar a ser absoluta. Una altra vegada es varen penjar a més de cent homes. En aquests moments, el camí a la capital quedava expedit. La ciutat de Mallorca es va convertir en el darrer refugi dels rebels. A inicis de desembre va començar el setge. Al principi els pagesos i els menestrals es varen mostrar animats i disposats a defensar aferrissadament la ciutat. Però varen anar passant els dies, un mes, i un altre mes, i la fam i la pesta varen començar a fer forat entre la població assetjada. Aviat les defeccions anaren augmentant. Al cap de tres mesos la situació era insostenible. La ciutat va capitular el 7 de març de 1523.

Al principi, els agermanats varen aconseguir pactar amb Príam de Vilallonga, lloctinent del virrei, per a enviar una ambaixada davant el rei amb la finalitat de demanar clemència. Volien explicar al monarca que el seu alçament no havia estat contra ell, sinó contra l'administració corrupta i l'injust sistema fiscal. Cinc varen ser els comissionats triats pels revoltats perquè anassin a la cort. Però el viatge dels agermanats va ser debades, perquè Carles I ja tenia presa la decisió d'actuar amb puny de ferro. Sense saber-ho, els ambaixadors varen tornar a Mallorca amb les seves sentències de mort davall el braç. El virrei Miquel de Gurrea es va instal·lar al castell de Bellver –ara convertit en presó– i des d'allà va estendre la repressió per tot Mallorca. Es varen aixecar forques a Portopí i a la torre d'en Carròs (actual Aigua Dolça, a Palma). A la Real, al pont d'en Barberà (el Portixol) i al mateix Bellver també va haver-hi execucions. Els condemnats a penes majors eren esquarterats i els seus cossos mutilats es penjaven exposats a la via pública com a mesura d'escarment. Va haver-hi més de dues-centes cinquanta execucions. La sentència més sonada va ser la del cabdill de la revolta: "Que el dit Joanot Colom sigui conduït pels llocs acostumats de la present Ciutat de Mallorca, en un carro, sobre el qual sigui tenallat, sigui degollat pel coll davant de la Porta Pintada, esquarterat i els trossos siguin posats als pilars fets a posta, els quals s'han de denominar els pilars de Colom, i el seu cap, en una gàbia de ferro, sigui a la Porta Pintada, disminuint-li a ell i a la seva progènie fins a la quarta generació, fent-los inhàbils per a qualsevol ofici i honor i les seves cases siguin derrocades i sembrades de sal i els seus béns confiscats a la règia cort." Quaranta-quatre condemnats es varen alliberar de la mort, però foren enviats a galeres.

A part de les confiscacions de béns dels sentenciats, la ciutat i les viles de Mallorca varen ser condemnades a pagar indemnitzacions al rei i als cavallers i ciutadans. Només se'n va alliberar Alcúdia, la qual el 18 de juliol de 1523 va rebre de l'emperador Carles I el títol de ciutat fidelíssima. Als seus habitants se'ls van atorgar els mateixos drets i privilegis que als de Palma.

Així doncs, els agermanats varen fracassar en el seu intent de canviar la situació fiscal i política del Regne. En canvi, l'aristocràcia mallorquina en va sortir reforçada i va imposar amb major facilitat les seves condicions. Es va reduir greument la població de la illes. La quitació del deute als creditors mallorquins va ser anul·lada i es varen tornar a imposar els impostos indirectes. L'única novetat és que els creditors catalans varen ser substituïts per mallorquins. D'aquesta manera Mallorca va quedar sumida en una profunda crisi, alimentada per una depressió demogràfica i un deute descomunal. D'alguna manera, l'illa es va convertir durant més de mig segle en un regne arrasat, abandonat a la seva pròpia sort. Per això, durant diverses dècades els mallorquins mitificaren el seu passat com una època de grans glòries. Així, quan el 1541 Carles I va visitar Palma va quedar meravellat en contemplar els seus edificis, a la qual cosa el jurat en cap del Regne li va respondre: "Més és estat per el passat segons atestin els vestigis de tantes yglesies i cases i altres lochs solemnes."

La veritat és que després de la Germania es va configurar una societat més estamental, que va continuar amb la prossecució d'un lent procés d'acumulació de la propietat per part de les famílies dels cavallers, mercaders i ciutadans. Aquí s'ha de cercar l'origen de l'estament noble mallorquí, l'evolució del qual va desembocar en el segle XVIII en l'enlairament de les Nou Cases, els nou llinatges més poderosos.